

Retrats
7

JESÚS MONCADA

Xavier Moret

ASSOCIACIÓ
D'ESCRIPTORES
EN LLENGUA
CATALANA

Barcelona, 2005

Retrats

J E S Ú S
MONCADA

Aquest setè Retrat està patrocinat per

 Generalitat de Catalunya
Institució de les Lletres Catalanes

© Xavier Moret

Primera edició: març de 2005

Dipòsit legal: B-17.537-05

Edita: Associació d'Escriptors en Llengua Catalana

Carrer de la Canuda, 6, 6è pis. 08002 Barcelona

E-mail info@aelc.es <http://www.escriptors.com>

Fotografia de la coberta: Joan Guerrero

Disseny i realització: Insòlit, Barcelona

Impressió: La Impremta Ecològica, Barcelona

Í N D E X

PRESENTACIÓ

Lluïsa Julià

9

JESÚS MONCADA,
LA PASSIÓ PER ESCRIURE

Xavier Moret

11

BIBLIOGRAFIA

51

PRESENTACIÓ

Jesús Moncada va ser el primer escriptor distingit amb el Premi Jaume Fuster dels Escriptors en Llengua Catalana, just acabat d'instituir, l'any 2001 i quan rebia el nom de Premi dels Escriptors Catalans. És prou significatiu que els companys d'ofici el fessin, de seguida, mereixedor d'aquest guardó. Potser perquè, Moncada, com apunta Xavier Moret, respon a la imatge de l'escriptor dedicat a la seva obra, feta al ritme de l'obra i res més. El retrat de Xavier Moret, fet amb la complicitat de l'amic i amb la força de l'escriptor, destaca atentament el camí resseguit per Moncada al llarg dels anys. Des de sempre dedicat al poble de Mequinensa, això és a la terra, a la seva llengua i la seva història. Què ha de ser si no l'escriptura? També perquè com Faulkner o el García Márquez de *Cien años de soledad*, autors amb els quals se l'ha comparat, aconsegueix fer general i universal allò concret. Moncada ha fet de la seva obra la recerca de l'antiga Mequinensa, sepultada sota les aigües del pantà, i la vida entorn del riu, però també destaca la força del poble, de la seva gent, un món cada cop més proper a Eldorado, al mite. I de què s'ha d'alimentar si no l'imaginari comú?

L'obra de l'escriptor també ha tingut una repercussió important en la recuperació d'un territori. Sens dubte que administrativament la Franja de Ponent ha estat i és una terra massa

Lluïsa
Julia

R

9

oblidada, però a vegades aquestes situacions permeten la persistència d'altres coses importants, com la de la llengua que Moncada i altres escriptors de la Franja han recuperat, extreta quasi d'un segle enrere, en estat letàrgic, d'un català rural que ens transporta i ens concilia amb els nostres ancessors.

Xavier Moret parla d'altres aspectes prou desconeguts de l'escriptor, com la seva afeció pictòrica o la importància de Pere Calders en la formació de la seva escriptura. En resum, un text que ens aproxima als motius de fons i al procés d'escriptura de Moncada.

J E S Ú S MONCADA LA PASSIÓ PER E S C R I U R E

Digue-m'ho d'entrada: Jesús Moncada és, a més d'un gran escriptor, un home de conversa llarga i de somriure murri, capaç d'explicar amb un humor de primera, carregat de sornegueria, un munt d'anècdotes del seu poble, Mequinensa, i també capaç, quan toca, de riure's del mort i de qui el vetlla. De fet, com més parles amb ell més tens la impressió que on més a gust es devia trobar devia ser en un dels vells cafès del seu poble, aquells cafès d'abans, amb cadires escampades per la plaça, cartes que picaven damunt la taula de marbre i grups d'homes disposats a burlar el pas del temps mitjançant grans dosis de conversa, rialles i ironia. Per desgràcia, aquells cafès entranyables van desaparèixer fa més de trenta anys, quan el poble vell de Mequinensa va ser enderrocat i posteriorment anegat per les aigües del pantà de Riba-roja. Allò va ser, sens dubte, una pèrdua traumàtica per als mequinensans, però dintre de la desgràcia queda el consol relatiu de considerar que, d'alguna manera, aquella Mequinensa es va preservar per a la memòria gràcies a un Jesús Moncada que l'ha sabut reviure en els seus llibres fins a convertir-la en un mite literari.

No és gens estrany, per altra banda, que Moncada rescatés aquell escenari, ja que, segons diuen els que el van conèixer anys enrere, de nen solia parar l'orella a la botiga del seu pare, situada a la cantonada del carrer de Saragossa amb el carreró

*Xavier
Moret*

℞

11

de Sant Francesc. «La botiga va ser bàsica», recorda. «Jo hi ajudava de petit i per a mi es va convertir en un observatori ideal per a tota mena de personatges: els clients, els transportistes, els llaüters... Allà podia sentir moltes històries del riu i del poble.» Un altre lloc d'observació privilegiat eren els cafès del poble, on el petit Jesús Moncada anava de taula en taula, escoltant històries i recollint un material de primera que, encara que llavors ell no ho sabés, li hauria de servir més endavant per construir una obra literària de gran qualitat. «Als cafès passava tot pel sedàs», explica. «Era l'àgora! Era l'antiga àgora grega; s'hi discutia de tot, del diví i de l'humà; no s'escapava res... I al costat de l'humor, que dilueix i endolceix les coses, també hi havia la mala bava que la brama sempre comporta. Les tertúlies als cafès de Mequinensa eren una meravella! Jo era un cul de cafè en aquest sentit; hi anava a escoltar, recollia totes les històries que s'hi explicaven. A més, el català hi era molt pur, els castellanismes es podien agafar amb pinces; va ser després que la corrupció va arribar, sobretot per mitjà de la televisió.»¹

El poble vell de Mequinensa juga un paper cabdal en l'obra de Jesús Moncada, ja que apareix en tots els seus llibres, i en la majoria en un lloc absolutament central; és per això que val la pena que ens aturem en la relació que l'escriptor ha tingut amb «lo poble», com diuen per allà. L'escriptor Hèctor Moret, mequinensà com Moncada, ho ha estudiat a fons i, en una feina exhaustiva, ha deixat clares les coïncidències i les divergències del món real amb el món de la ficció,² però aquí ens limitarem a fer una ullada més superficial. Comencem per una dada bàsica: la del naixement. Jesús Moncada i Estruga va néixer a Mequinensa l'1 de desembre de 1941, «en l'etapa més dura de la postguerra i en una vila de vençuts», com ell mateix ha dit en una entrevista.³ Els seus primers records són, per tant, poc amables, fins al punt que en la mateixa entrevista defineix aquella època com «duríssima i, per a una criatura, incom-

prensible. Tot són silencis, preguntes sense resposta.» La situació en aquell primer franquisme era encara més dura si tenim en compte que Mequinensa havia estat de sempre una població republicana i d'esquerres i que se sentia, per tant, una vila derrotada.

Si ens fixem en la geografia, veurem que Mequinensa, la població més oriental de la província de Saragossa, es troba a la confluència dels rius Ebre i Segre; pertany a la Franja de Ponent, el territori aragonès de parla catalana, i als anys quaranta tenia uns dos mil habitants. Les fotografies antigues el mostren com un poble de pessebre, dominat per l'imposant castell i amb unes cases de pedra amb teulades tradicionals, carrerons estrets i costeruts, una església i una plaça que exercien d'epicentre, uns quants cafès escampats i els molls on amarraven els llaüts. De tot això no en queda res, ja que el poble va ser enderrocat abans que les aigües del pantà l'aneguessin, com ha recordat Moncada a l'inici de *Camí de sirga* i en alguns dels seus contes, com ara «Nit d'amor del coix Silveri», on qualifica aquells temps de «molt durs, esgarrifosos, maleïts».⁴

Els mequinensans van quedar trasbalsats per la desaparició de les seves cases de tota la vida, però encara van tenir forces per constituir una cooperativa que es va encarregar de construir el poble nou tan sols uns metres més amunt. Va ser un esforç de mèrit, donades les circumstàncies, però cal advertir que tot i que el poble nou conserva el mateix nom, les cases d'obra nova, arrengrades com en un campament militar, tenen ben poc a veure amb les del vell. Al poble nou, a més, ja no hi ha ni llaüters ni minaires; hi ha alguns cafès, això sí, però a primer cop d'ull ja es veu que no tenen l'encant d'aquells cafès «de tota la vida» amb les parets plenes de fantasmes del passat i de records ben vius. Per acabar-ho d'arreglar –d'espantllar, en aquest cas–, el riu ha deixat de ser navegable, les mines s'han mecanitzat i el que ara es porta a Mequinensa és la pesca del

silur, un peix llefiscós, sense escates, que els alemanys van introduir al pantà i que ha comportat la desaparició de tots els altres peixos. Amb aquesta allau de novetats, queda clar que no és gens fàcil reconèixer en la Mequinensa actual l'escenari dels llibres de Moncada.

Sigui quin sigui el panorama actual, però, és evident que no es pot entendre la Mequinensa d'ara si no es té en compte que la població va viure en el passat uns anys d'esplendor gràcies a les mines de lignit i a la navegació fluvial; eren aquells temps en què la vida de la població girava al voltant del riu, convertit en centre de totes les coses. «El riu em fascinava», ha explicat Moncada a Mercè Biosca.⁵ «Era un dels elements captivadors de la vila, juntament amb el castell, les mines... L'Ebre i el Segre van anar sempre lligats als anys de la meva infantesa i de la meva joventut. Hi anàvem a pescar, a nedar, a navegar, a jugar pels llaüts amarrats als molls. Un viatge amb una d'aquelles naus era com un somni. Sovint, només anaven a Faió, a descarregar a l'estació de ferrocarril el lignit de les mines, però també arribaven molt més avall, a Tortosa i al mateix delta, a La Cava... A mi, de criatura, els llaüters em semblaven una gent extraordinària. El riu sempre és present en els meus llibres.»

«La vida de Mequinensa estava lligada íntimament al riu», ha dit en una entrevista a *l'Avui*. «Al riu i a les mines. Al riu com a via de comunicació de tota mena i després com a via de transport del lignit que es treia de les mines. Això va condicionar la prosperitat de Mequinensa d'una manera claríssima. Primer va venir una petita època de prosperitat quan la Guerra de Cuba, a finals del XIX, quan hi va haver una gran demanda de carbó. Després va venir la crisi i més tard una època de prosperitat absolutament boja, ja que la Primera Guerra Mundial va fer que la vila es convertís en una mena d'Eldorado. Va venir-hi gent de tot arreu. Fins i tot hi venien actrius franceses que fugien de la Guerra del 14, entre elles Madame Françoise,

la “madamfransuà” dels mequinensans, que és un personatge que surt a la novel·la [*Camí de sirga*] i que és real. El que ja és creació meua és la seva història.»⁶

Les mines eren un clar tret diferencial de Mequinensa, fins al punt que, segons Moncada, van provocar «l'existència d'una classe proletària en una comarca bàsicament rural. Això i la navegació fluvial –dedicada principalment al transport del carbó– li donen un caràcter molt peculiar. L'explotació del lignit comença d'una manera seriosa a mitjan segle XIX. Cap al 1860, es produeix la fusió de diverses mines petites i neix la Carbonífera de l'Ebre, que significa l'empenta definitiva per a la conca minera».³ En aquells temps, afegeix Moncada, «la demanda de lignit és enorme, les mines es multipliquen. La major part del mineral fa cap als vapors de Barcelona; els llaüts el transporten per l'Ebre a l'estació de ferrocarril de Faió. Les perspectives de feina provoquen l'arribada de molts forasters. Es multipliquen els comerços de tota mena, els cafès... Com he explicat a *Camí de sirga*, la vida dels mequinensans canvia de manera radical».³ Tota aquella eufòria, però, va passar de llarg com havia arribat: de cop. «L'endemà de l'armistici ve la crisi», recorda Moncada. «Moltes empreses tanquen i molts se'n van. Molts anys després, durant la guerra civil, es col·lectivitzen les mines i torna la prosperitat, però la crisi definitiva ve amb el petroli.»

Mequinensa té, per tant, un passat esplèndid, un present traumàtic per culpa de la destrucció del poble vell i una memòria molt viva, elements ideals per a la construcció d'una obra literària. Calia, però, que un escriptor s'hi posés, i aquest ha estat Jesús Moncada, que va viure des de l'adolescència tot el procés de construcció del pantà, iniciat el 1957, quan tenia 16 anys, i culminat el 1971, quan en tenia 30. Jesús, el més gran de tres germans, va néixer en una família «on hi havia republicans d'esquerra, socialistes i comunistes». L'avi patern era miner i l'avi matern, que tenia uns bancals d'oliveres i una mica

de vinya, era un matalasser i un bon caçador. El pare del Jesús se'n va anar a treballar de jove a Barcelona, però la mare el va fer tornar perquè havia arrendat una botiga de queviures a Mequinensa i volia que se'n fes càrrec.

Educació

El pare del Jesús va voler que el seu fill rebés l'educació que ell no havia pogut tenir i va fer que aquest anés a estudiar a l'escola del poble. Abans d'acabar l'escola primària, junt amb cinc nois més, va començar el batxillerat; els preparava un mestre i s'anaven a examinar, per lliure, a l'institut de Lleida, però a partir dels 11 anys la família Moncada es va trobar amb què el noi ja no podia continuar estudiant al poble. En aquella època, per cert, Moncada ja havia demostrat un gran interès per la lectura i l'escriptura; el primer llibre que va escriure, quan tenia només 10 anys, va ser un plagi de *Cinco semanas en globo*, de Jules Verne, del qual fins i tot en va fer les il·lustracions. «La intenció del pare era que anés a estudiar intern a Lleida, però com que allà només ho podia fer en col·legis religiosos, cosa que ell no volia de cap manera, al final va decidir enviar-me a Saragossa, al col·legi Santo Tomás de Aquino, fundat pel pare del diputat i cantant José Antonio Labordeta», recorda l'escriptor. Moncada defineix aquell col·legi –laic, de tarannà liberal– «com una mena d'illa democràtica en la Saragossa de la postguerra» i recorda que quan el juny de 2001 la Diputació de Saragossa li va concedir la medalla de Santa Isabel, en reconeixement als seus mèrits literaris, el va assaltar una allau de records, ja que la cerimònia de lliurament es va celebrar a l'església de Santa Isabel, a pocs metres del col·legi dels Labordeta. «Vaig recordar que el primer premi que em van donar va ser a deu metres d'allà», diu. «Me'l va donar Miguel Labordeta, el poeta, per un petit relat que vaig escriure

en castellà sobre una llegenda mequinensana. La història tractava d'una pedra de Mequinensa, robada uns anys més tard, que marcava un límit administratiu o nobiliari, a la costa de Faió. Al poble li deien "la pedra bonica", perquè tenia un escut gravat i deia la llegenda que "qui aquesta pedra girarà, un tresor hi trobarà". Al conte explicava que un dia uns del poble van decidir girar-la i es van trobar una inscripció que deia: "Ara que ja m'heu girat, ja sóc de l'altre costat".»

«Devia tenir 13 o 14 anys quan vaig fer aquest conte i me les vaig veure per posar tot això en castellà», riu Moncada. «Encara recordo que em van donar com a premi el llibre *Memorias de infancia y juventud* de Ramón y Cajal, de la col·lecció Austral. El Miguel Labordeta, el poeta, m'estimava molt i em passava llibres per llegir. Una vegada va venir a Mequinensa a visitar les mines i fins i tot va dinar a casa. Guardo encara una foto del Miguel a casa meva, feta pel pare.»

Tot i el reducte liberal que era l'escola dels Labordeta, Moncada recorda la Saragossa d'aquells anys com una ciutat grisa, amb una forta presència militar i eclesiàstica, amb un ambient sovint irrespirable. «No acabo d'integrar-me mai a la ciutat», afirma. «Per a mi, allò és l'exili, enyoro Mequinensa, un oasi, malgrat tot, en ple franquisme.»³ Moncada va estar intern al col·legi dels Labordeta durant quatre anys, fins que li va dir al seu pare que ja no podia suportar el tancament i el van posar a dispesa. Durant un temps va estudiar simultàniament el batxillerat al col·legi dels Labordeta i per mestre a l'Escuela de Magisterio. «Anava a casa només tres vegades l'any: per Nadal, per Setmana Santa i per l'estiu», recorda, «i en aquests anys vaig tenir ocasió de conèixer a fons la ciutat de Saragossa», explica.

Moncada va acabar la carrera de Magisteri als 17 anys, amb Premi Extraordinari, però de tan jove com era no el deixaven exercir. «Vaig sol·licitar plaça d'interí a Mequinensa, en unes

places que no es cobrien mai perquè a la gent li feia por anar a Mequinensa», recorda. «Em van denegar la plaça perquè no tenia els 18 anys. Aleshores, el secretari de l'ajuntament va escriure a la inspecció dient que hi havia places que no es cobrien mai, però que al poble hi havia un noi jove amb una certa cultura que ho podria fer. Van dir que sí. Com a mestre no em volien, però com a noi que ajudava, sí...»⁶

Durant un parell de cursos Moncada va fer de mestre al poble, fins que se'n va haver d'anar a fer el servei militar, primer al regiment d'Artilleria Antiaèria de Calataiud i després a la Jefatura del mateix cos a Saragossa. A la tornada va estar ensenyant un parell d'anys més al poble, fins que va decidir anar-se'n a Barcelona.

Escriure en català

Jesús Moncada, mentrestant, llegia molt, fins al punt que ell mateix s'ha qualificat com «un autèntic devorador de llibres». En aquells anys es dedicava, a més, amb un clar esperit investigador, a entrevistar els darrers calafats i llaüters de la vila. Ho feia en castellà, però de seguida es va adonar que hi havia alguna cosa que no acabava de rutllar. «Em faltava el lligam íntim amb l'eina...», ha dit. «Poder escriure en la meua pròpia llengua va ser definitiu.»⁵ Quan Mercè Biosca li pregunta en una entrevista si feia aquella investigació amb la intenció d'arreglar material per a futures narracions, respon: «El món del riu em fascinava. A més, era evident que allò s'acabava. Potser el meu subconscient ja treballava pel seu compte. De fet, les llargues converses amb el vell Raiet, un dels constructors de llaüts més fins de l'Ebre, i amb els dos patrons més grans que vaig conèixer –Canero i Sanjuan (el segon més conegut com "l'Almirant"), diferents com la nit i el dia i, com s'escau, rivals eters– i amb altres navegants van ser fonamen-

tals a l'hora de crear Arquímedes Quintana o "Nelson" de *Camí de sirga* i els llaüters dels contes.»⁵

El pas a escriure en català no va ser fàcil per a Moncada, ja que vivia en una població de l'Aragó on, tot i que s'hi parlava català, les autoritats s'esforçaven a propagar que aquella llengua no tenia cap possibilitat literària. «Jo tenia consciència que al poble parlava la meua llengua i que ningú tenia dret a prohibir-m'ho», recorda Moncada. «A Saragossa, amb els companys d'internat, ja em vaig negar a no parlar català amb algun amic de Mequinensa. Em vaig quadrar sense cap mena de consciència política. El que jo no sabia era que existia el català com a llengua literària. Ja s'encarregaven els funcionaris castellans d'inculcar-nos que no parlàvem català sinó un *chapurreado* sense cap valor. Quan ja era mestre, als anys seixanta, en un viatge a Lleida, vaig descobrir en una llibreria de vell un prestatge ple de llibres en català i em vaig quedar ben sorprès. Eren volums de l'editorial Selecta i em va cridar molt l'atenció que hi havia la traducció al català d'*El cementiri marí* de Paul Valéry. "¿Aquí, què passa?", em vaig dir.»

El procés de Moncada cap a l'escriptura en català es va accelerar gràcies a una visita d'Edmon Vallès a Mequinensa. Vallès, catalanista convençut, era fill de mequinensà i de francesa, havia participat a la Guerra Civil amb la lleva del biberó i s'havia exiliat després a França. Quan va tornar a Catalunya, es va establir a Barcelona, però anava de tant en tant a Mequinensa, on va entrar en contacte amb Jesús Moncada, que explica com va anar la seva relació: «"Tu has d'escriure en català", em va dir Edmon Vallès, i jo em vaig quedar ben parat. "Ah, ¿però que es pot?", li vaig dir. Edmon Vallès era un personatge singular que tota la vida va pensar a escriure una història de les guerres carlines, però no s'hi va posar mai. Quan havia de venir a Mequinensa, trucava a la mare i deia: "Maria, prepara'm un dinar que vull anar de visita a un camp de batalla de Favara, on hi va haver una topada amb els carlins. Serà un

menjar ràpid perquè després haig d'anar a treballar." Venia, dinava, es posava a parlar i a les set del vespre deia: "Ja és massa tard per anar a Favara. Un altre dia." Mai no hi va anar... Era un gran personatge i és cert que va jugar un paper important en la meua formació literària. M'enviava llibres en català, sobretot traduccions de la col·lecció "L'Isard" de l'editorial Vergara, on ell treballava. Ell mateix va traduir una novel·la que m'agrada molt, *Crist s'ha aturat a Èboli*, de Carlo Levi. I també *El diable als turons*, de Cesare Pavese, i una d'Ignazio Silone.... Entre els llibres que em va enviar, recordo que també hi havia *La pesta*, d'Albert Camus.»

Un altre personatge que va jugar un paper clau en les lectures de Moncada va ser un parent de França. «Un cosí germà del meu pare vivia exiliat a França, a Montauban, i el pare va haver d'anar una vegada a Andorra per veure'l, ja que no el deixaven entrar a Espanya», explica. «El seu fill, que era un any més jove que jo, passava els estius amb la seva mare a Mequinensa [...] i em portava llibres de la col·lecció "Le Livre de Poche". Així vaig poder llegir llibres prohibits d'autors francesos com Camus, Sartre, Rabelais... També alguns clàssics, tant francesos com anglesos traduïts al francès. Recordo llibres com *Contrapunt* d'Aldous Huxley o *L'amant de Lady Chatterley*, de D. H. Lawrence.»

El tancament de les mines va coincidir amb el començament de les obres dels pantans de Mequinensa i de Riba-roja. Sempre que en parla, Moncada recorda aquell fet com a traumàtic. «Jo tenia uns 14 anys quan es va començar a parlar de fer la presa», recorda, «però van passar molts anys fins que el projecte es va tirar endavant. Als anys setanta, quan jo ja era a Barcelona, és quan el poble va quedar enrunat i cobert per l'aigua.» «Pensa que allò [la construcció del pantà] va ser una cosa molt dura», ha dit a la revista *El Temps*. «Viure-ho des de dintre degué ser terrible. L'angoixa de què es parla al llibre [a *Camí de sirga*] va ser un fet quotidià durant dotze anys, fins al

punt que la gent no parlava d'una altra cosa. Començaven parlant del que fos i acabaven parlant del problema del poble. Aquella incertesa era present les 24 hores del dia. Una incertesa voluntàriament allargada des de dalt, per les raons que fossin, entre altres, per veure si acabaven amb la resistència de la gent, tothom fotia el camp i no calia embolicar-se més.»⁷ I en una altra banda ha afegit: «La incertesa sobre el nostre futur provocada per la construcció dels pantans dura gairebé tretze anys. Quan arriba el moment d'abandonar la vella Mequinensa, una gran majoria de vilatans funden una cooperativa per construir la nova. Continua la tradició democràtica malgrat el franquisme.»³

Viure a Barcelona

El 1966, als 24 anys, portat per la seva dèria per la pintura i la literatura, Jesús Moncada va decidir anar a viure a Barcelona. «Vinc a Barcelona perquè Edmon Vallès em deia que si volia escriure o pintar havia de venir aquí», explica. «En principi havia d'anar a un projecte editorial, però se'n va anar en orris.» És per això que busca diners en la pintura, aprofitant l'oferta que li fa un pintor mequinensà, Santiago Estruga. «És un bon pintor, però, per viure, fa pintura comercial, la mena de quadres per penjar sobre el tresillo», explica Moncada. «M'ensenya la tècnica i arribo a pintar-ne sis cada dia.» I afegeix: «Eren tots iguals: molt de cel amb algun núvol, i molta aigua on reflectir-hi una mica de bosc. Pintàvem sobre tàblex. Esbossàvem els quadres en sèrie amb pintura acrílica, que s'asseca de seguida, i els acabàvem a l'oli amb quatre tocs d'efecte. Ens en pagaven una misèria. Si badaves, no et sortien els comptes.»³ En una altra banda ho amplia així: «El pintor Santiago Estruga, un altre mequinensà i un dels tipus més divertits que he conegut, un personatge de novel·la, va donar-me feina

al seu estudi. Era de l'edat del meu pare. Al matí fèiem pintura comercial –quadres amb força aigua, molts arbres i alguna vaca– per viure; la resta del dia, pintàvem per a nosaltres. A més, jo anava a estudiar gravat a l'Escola d'Arts del Llibre.»⁵

Quan Moncada ja portava un any pintant, el va venir a veure a l'estudi un amic d'Edmon Vallès que li va dir que a l'editorial Montaner y Simón, una de les més antigues d'Espanya (fundada el 1861), necessitaven «un pedagog» per revisar la traducció d'una enciclopèdia juvenil de Mondadori. «Em vaig treure la disfressa de pintor, em vaig posar una corbata i hi vaig anar», recorda Moncada. «Em va rebre Josep Soler i Vidal, que llavors jo no sabia que era un dels fundadors del Partit Comunista Català. Feia poc que havia tornat de l'exili; era un personatge sec, amb no gens de sentit de l'humor, però molt interessant. Em va dir que havia de parlar amb Pere Calders (que havia tornat de l'exili el 1962), però que en aquell moment era de vacances i que tornava al setembre. Vaig tornar-hi llavors i em va donar la feina.»

La primera feina de Moncada a la Montaner y Simón va consistir a fer un inventari de les coses de valor artístic que es conservaven després dels successius saquejos que havia patit l'editorial. «Vaig trobar més de 500 dibuixos de Mas i Fontdevila i d'altres il·lustradors, com ara coses d'Apel·les Mestres», recorda. «Jo tenia un talp al magatzem amb l'ordre que m'avisés quan veiés una capsa o un calaix ple del que en deien “monigotes”. Hi havia fins i tot alguns gravats de Goya i una edició príncep de Nebrija i del Quixot. I una col·lecció de gravats de Doré de *La Divina Comèdia*. Al final, quan l'editorial va entrar en crisi, tot allò es va haver de vendre per pagar els sous dels treballadors.»

Quan Moncada parla de l'ambient de la Montaner y Simón, on va treballar durant tretze anys, se li il·luminen els ulls. «L'ambient, si més no al nostre departament [el de Producció], era molt agradable. Amb un cap com Pere Calders, ja t'ho pots

R

22

imaginar [...]. L'anecdolari d'aquells anys és riquíssim. Sovint venia gent interessant a veure Calders i Josep Soler: el mateix Edmon, l'escultor Giménez Botey, Fèlix Cucurull, Xavier Benguerel... Pere Calders, que coneixia per Edmon la meua vocació literària, va demanar-me que li deixés llegir el que feia. Aleshores encara no havia escrit res en català. De fet, no havia agafat ni la ploma d'ençà que havia arribat a Barcelona: el canvi havia estat un trasbals total, encara no sabia on tocava. Vaig escriure el conte "Joc de caps". Va costar-me tres mesos: tres mesos d'hores extres, després de les vuit de la jornada laboral. A Calders li va agradar molt i va animar-me a continuar. Durant molt de temps, en sortir de la Montaner y Simón, al vespre, vam anar a escriure tots dos a l'Ateneu. També ens quedàvem a la mateixa editorial; aleshores, Calders, que em tractava com a un fill, em preparava cafè amb llet al fogó elèctric del laboratori fotogràfic del departament.»⁵

Aquells inicis literaris no li eren gens fàcils a Moncada, ja que xocava amb la dificultat que no dominava la gramàtica catalana: «L'ortografia em feia tornar boig», diu. «Sort vaig tenir de Pere Calders, que es va prendre la feina i la paciència –tot i el nerviós que arriba a ser– d'assenyalar-me i corregir-me les animalades ortogràfiques que jo abocava a cada pas. A més d'això, vull que consti el seu respecte total pel meu català. No solament el va respectar sinó que va estimular-me a incorporar a la llengua escrita totes les formes genuïnes d'aquella banda. Em vaig rescabalar amb escriure de la feina: per primer cop veia les "meves" paraules, ja no havia de recórrer a un codi lingüístic aliè per escriure...»⁵

Una anècdota d'aquells anys que recorda Moncada és que, a mitjans anys setanta, Pere Calders va intentar modernitzar el sistema de producció de la Montaner y Simón. «Primer va fer instal·lar un laboratori fotogràfic», recorda Moncada, «i després un equip IBM de composició de textos. Va convèncer l'amo i a mi em va tocar aprendre a fer-lo anar. Era un sistema molt

antic, tant que qualsevol ordinador personal d'ara és el Concorde al costat d'aquell trasto. Però llavors era una revolució. Poc després, el 1975, va morir el propietari, González Porto, i la màquina també es va anar morint, fins a quedar completament desfasada. Era una antigalla; cada vegada que havia de posar cursiva, havia de canviar el tambor de les lletres i tenia avaries cada dos per tres.»

La Montaner y Simón va plegar uns anys després de la mort de González Porto i l'edifici, obra de Domènech i Montaner del 1885, va acabar convertit en seu de la Fundació Tàpies i va ser coronat amb l'escultura «Núvol i cadira», d'Antoni Tàpies. En total, Jesús Moncada va treballar tretze anys allà, tretze anys dels quals guarda molts records i que constitueixen la base de la redacció de la seva propera novel·la, encara sense data de publicació.

Primers premis

La sort de Jesús Moncada va canviar de cop quan, animat per Pere Calders, es va presentar a alguns premis literaris. En pocs mesos de diferència va guanyar el Premi Brugués, el 1970, amb el relat «La lluna, la pruna», i va obtenir el segon premi de la Crida als escriptors joves feta per la revista *Serra d'Or*. El seu reportatge «Crònica del darrer rom» va ser publicat a la revista el març de 1971; poc temps després, el 26 de maig del mateix any, guanyava el Premi Joan Santamaria amb quatre narracions que eren el nucli del llibre *Històries de la mà esquerra*.

L'endemà de la concessió del premi Joan Santamaria apareixia al diari *TeleExpres* la primera entrevista feta a Moncada. La firmava Josep M. Sòria, que seria més tard subdirector de *La Vanguardia*, i li preguntava per què s'havia presentat al premi. Moncada responia: «Hay que publicar. Dar a conocer lo que

uno hace. No creo en estos escritores que afirman escribir sólo para ellos, que no les importa que no se publique. Por otra parte, escribo narraciones cortas, y esto no interesa a los editores. El premio, por el momento, es la única forma posible de dar a conocer mi obra. Para los escritores jóvenes no veo otra salida.»⁸ A la mateixa entrevista, responia així a la pregunta de si pensava viure de la literatura: «No creo que jamás llegue a vivir de lo que escribo, si ello me obliga a hacer el juego de la cuerda floja que hacen algunos. Antes prefiero seguir como ahora. Lo digo dentro del contexto del escritor catalán.»

Entre els seus escriptors catalans preferits, Moncada citava Pere Calders, Joan Puig i Ferrater, Llorenç Villalonga (només *Bearn*), J. V. Foix, Carles Riba, Agustí Bartra, Manuel de Pedrolo... Deixava clar, a més, el seu interès pels clàssics grecs i llatins. «Yo no me atengo a moldes», deia en una altra entrevista d'aquell mateix any, a *El Correo Catalán*. «Los moldes en literatura molestan mucho. Muchísimo. Anulan la personalidad del escritor. Escribo a mi manera, lo que no quiere decir que no cuide mi obra todo lo posible. El idioma me importa mucho.»⁹

Bastants anys després, el 1989, en una entrevista a *Diario 16*, Moncada insistiria a desfer el tòpic que havia començat a escriure en aquell temps. «Yo he escrito desde siempre; no soy un escritor tardío. Pero una cosa es escribir y la otra publicar. Cuando llegué a Barcelona, hace veintitrés años, publicar en catalán era más difícil que ahora. Por un lado, había menos editoriales. Luego, el género que yo cultivaba, el cuento, era el pariente pobre de la literatura. Los editores querían novelas.»¹⁰

Òbviament, guanyar un premi i publicar no li permetia deixar de treballar per dedicar-se només a l'escriptura. Moncada, doncs, va continuar fent la vida de sempre, pintant i escrivint quan tornava a casa de la feina. «Ho vaig fer [presentar-se als premis] perquè em van amenaçar, en el bon sentit de la paraula. Jo mai donava per bones les coses que feia. Mai em semblava que allò estava prou bé. Per l'editorial venia també Xavier

Benguerel, que era amic del Calders i tots dos em deien: “T’hauries de presentar a un premi.” Jo els deia que no, però al final van aconseguir que em presentés al premi Brugués, que aleshores el donaven a Gavà. El primer any no vaig guanyar, però el segon, sí. Després, Calders i Benguerel em va dir que m’havia de presentar al Santamaria. Aleshores, vaig enviar quatre històries de les que serien *Històries de la mà esquerra*. Vaig guanyar i em vaig assabentar que el publicaven d’una manera molt curiosa. Un dia em va trucar l’Edmon Vallès i em diu: “Estic empenyat perquè et publiquen el llibre i no me n’has dit res.” Li vaig dir que no en sabia res. “Ho diu *La Vanguardia*”, em va dir. Vaig trucar a la gent del premi i, en efecte, em van dir que el publicaven... Va sortir un volumet on hi havia les meves històries, més una narració del Josep Vallverdú i una altra del Jaume Melendres, que van ser finalistes.»

Les quatre narracions que van concórrer al premi Santamaria –«Joc de caps», «L’ull esquerre de Tomàs d’Atura», «Conte del vell tramviaire» i «Nit d’amor del coix Silveri»– es van publicar el 1973 a la col·lecció Joan Santamaria. Les primeres crítiques no triguen a sortir. El juliol de 1971, es pot llegir a *Serra d’Or*: «Amb “Crònica del darrer rom” [...] Jesús Moncada ja havia encetat l’elegia per una terra que es debat entre la mort i la vida, àdhuc físicament. Ara, aquestes quatre *Històries de la mà esquerra* mantenen aquest estret lligam amb la terra i l’Ebre. Ell treballa de manobre editorial, té vint-i-nou anys, és mestre i també pinta.»¹¹

A partir d’un moment determinat, ja cap al final de la seva relació amb la Montaner y Simón, Moncada va arribar a un acord amb l’editorial per treballar només mitja jornada i poder dedicar les tardes a pintar i escriure. «Volia trobar el desllorigador a l’etern problema de l’escriptor, i de l’artista en general: guanyar-me la vida i disposar de temps suficient per no veure’m limitat a ser escriptor i pintor de diumenge. Em va semblar que la pintura podria donar-me la independència eco-

nòmica –quin miratge!– per deslliurar-me de l’esterilitzadora jornada laboral i em permetia repartir les hores entre el cavallet de pintor i la màquina d’escriure: d’això se’n diu voler pescar la lluna amb un cove. M’havia embarcat de ple en l’aventura. Quan plegava al migdia de l’editorial, dinava de seguida, anava corrents al diminut estudi de Gràcia –un sobretic que a l’estiu era una torradora–, on vivia enmig d’un amuntegament increïble de llibres, quadres i carpetes amb dibuixos, posava música i pintava fins al vespre. Aquella casa era un niu d’històries, en algunes de les quals vaig participar personalment: tota una comèdia humana en cinc replans sense ascensor; el restaurant, on vaig anar durant més de deu anys, també n’era un filó. Potser algun dia les escriuré... Bé, a les vuit, quan ja estava tip de pinzells, me n’anava a classe d’anglès. Un dia va trucar-me Soler Vidal, ja jubilat, perquè em presentés al premi Jacme March de narrativa. Havia d’inaugurar al cap de pocs dies una exposició a Mataró, em trobava atrafegadíssim, però, ¿com podia negar res al Soler Vidal? Vaig escollir quatre de les coses que havia anat enllestint, les vaig titular *Narracions de l’Ebre*, vaig enviar-les al premi i no vaig pensar-hi més. Una nit, en tornar de Mataró, on vaig haver d’anar diverses vegades mentre durava l’exposició, vaig trobar els veïns de sota esperant-me a l’escala. Havia guanyat el Jacme March. Els de Gavà no sabien on localitzar-me perquè no tenia telèfon a l’estudi i s’havien posat en contacte amb Pere Calders. Aquest havia agafat la guia telefònica i havia anat trucant a tots els números de la casa fins que va encertar uns veïns que em coneixien...»⁵

En la seva etapa de pintor, Moncada va fer exposicions a Mequinensa (1966 i 1970), a la Galeria Simon de Barcelona (1977), a L’Abast de Mataró (1977 i 1978), a les Escoles Unesco de Barcelona (1978), a la Botiga de Coses de Vilassar de Mar (1979) i a la Caixa d’Estalvis Laietana, d’Arenys de Mar (1980). A propòsit d’aquesta última, Fèlix Cucurull va escriure en el

programa de mà: «Jesús Moncada posseeix una sòlida formació intel·lectual i domina a fons les tècniques de l'art al qual s'ha consagrat intensament sense abandonar, però, l'activitat literària que l'ha convertit en l'escriptor rellevant que, amb *Històries de la mà esquerra* esdevingué, l'any 1971, el guanyador del Premi Santamaria.» I afegia: «Jo m'atreviria a dir que Jesús Moncada, pel seu rigor i, al mateix temps, per la seva insòlita capacitat creadora, és una de les figures més importants sorgides en els darrers quinze anys. Un gran artista, ben arrelat a Catalunya que, tot aprofundint en l'autenticitat que l'envolta i el penetra, assoleix una dimensió universal que el destina a contribuir al manteniment del prestigi guanyat per la pintura catalana arreu del món.»¹²

«Al cap d'un temps», recorda Moncada, «la Maria Aurèlia Capmany va publicar una crítica molt elogiosa del llibre a *Serra d'Or* i vaig rebre una carta d'Edicions La Magrana, que aleshores estava fent el canvi d'editorial política a més literària, dient-me que els enviés tots els originals que tingués. Jo ja els havia enviat a l'editorial Laia i em vaig trobar que tots dos ho volien publicar. Els vaig dir: "Tant me fa l'una com l'altra, però hi ha una raó extraliterària. El meu pare està molt malalt i em fa il·lusió que ho vegi publicat. El donaré a l'editorial que ho publiqui més aviat". Amb Laia m'havia d'esperar, però La Magrana em va dir que ho farien immediatament. Vaig publicar a La Magrana, doncs, i va anar bé.»

Històries de la mà esquerra

El 1981, *Històries de la mà esquerra* creixeria fins a reunir un total de disset contes, que publicaria La Magrana. En el recull hi ha una majoria absoluta d'històries de Mequinensa, tot i que també n'hi ha alguna d'ambientada a Barcelona. En aquest primer llibre ja es comença a definir el món literari de

Jesús Moncada, amb un domini del llenguatge que no defuig els localismes, un humor sorneguer i uns personatges senzills de la vida del poble, com ara llaüters i miners, capaços de protagonitzar les anècdotes més increïbles. En algun dels contes es nota força la influència de Pere Calders i en molts d'ells trobem un aire fellinià, amb una nostàlgia passada pel filtre literari i a mig camí entre el drama i la comèdia.

El pròleg de Pere Calders descrivia l'autor com un jove acabat d'arribar a Barcelona des de Mequinensa que «encara estava trasbalsat pel canvi geogràfic» i afegia: «En Jesús Moncada ha passat per l'experiència de veure desaparèixer sota les aigües (i escombrat per profundes transformacions socio-econòmiques) el món de la seva infantesa. Era un món bigarrat, ple de caràcter: la Mequinensa de les mines de lignit i de la navegació fluvial, amb terres d'horta, petits nuclis ramaders i una caça abundant. Miners, llaüters i hortolans dedicaven els lleures a caçar conills, perdius, senglars (i a vegades cèrvols), la qual cosa donava lloc a converses de cafè molt animades, en el transcurs d'unes partides de cartes memorables. Dos rius, l'Ebre i el Segre, unien Mequinensa amb els centres de la seva activitat comercial, i en aquesta confluència, ajocat a les dues ribes, el poble antic havia vist transcórrer els segles amb una immutabilitat trencada, només, per les guerres i pels canvis polítics. Els costums i l'idioma nostre persistien a desgrat de mutacions imposades lluny d'allí [...]. L'antiga Mequinensa havia de ser sacrificada a la construcció del pantà de Ribarroja i va quedar negada per les aigües dels dos rius, es convertí en una vila fantasma, amb les pedres velades per reverberacions submarines. En Jesús Moncada va sofrir aquest procés com si sentís que li robaven els records de la seva infantesa, en va fer un drama personal. Residia a Barcelona, però ell, que estima de cor la seva terra i la seva família, feia anades i vingudes freqüents i, a cada retorn, es mostrava dolgut i entristit per una pèrdua sentimental irreparable. Si ho esmento ara,

en obrir les portes d'una lectura, és perquè estic convençut que això fou una de les causes, potser la més poderosa, que incitaren en Moncada a escriure. Volia rescatar amb la paraula alguna cosa molt entranyable que li prenien, i deixar-ne constància escrita perquè no es perdés del tot.»¹³

Moncada, que sempre va agrair l'ajut de Calders, puntualitza que no està gens d'acord amb una part d'aquest pròleg. «Hi ha una cosa que és inexacta, que ja li vaig dir aleshores al Calders», observa. «En discrepava quan es va publicar per primera vegada i en continuo discrepant ara. Diu que jo em vaig fer escriptor perquè desapareixia el meu món de Mequinensa. Això no és així. Jo ja era escriptor. Ho sóc d'ençà que vaig poder agafar un llapis i escriure històries. Ser escriptor ha estat sempre la gran passió de la meua vida.»

Les primeres crítiques a *Històries de la mà esquerra* van ser força elogioses. Diversos crítics van coincidir a dir que havia nascut un autor interessant, dotat d'una sòlida veu pròpia, que parlava d'un món que fins aleshores no havia estat narrat en català. El setembre de 1981, Jaume Pont va escriure a l'*Avui*: «Moncada accedeix a aquesta realitat tot superant l'exigència costumista i recolzant-se en l'alè mític d'uns personatges i una terra que fan de l'imaginari, la superstició, la fantasia i les creences atàviques o ancestrals, una raó de vida.»¹⁴ I uns mesos més tard, Francesc Parcerisas va destacar el llibre al setmanari *El món* i va opinar que era «un recull absolutament insòlit. Insòlit per la maduresa i la força narrativa que mostra el seu autor i, més que res, per l'habilitat amb què aconsegueix crear un món complex, ric, divertit i innegablement personal.» «El poble de Mequinensa», afegia, «esdevé un àmbit a mig camí entre l'apunt realista, l'anècdota costumista i la fantasia onírica, perfectament coherent i travat gràcies no sols a aquesta unitat d'espai sinó també a l'aparició repetida dels mateixos personatges en històries diferents. Ens trobem davant una mena de Macondo català que integra perfectament la vida dels raiers, dels pagesos o dels

miners, la societat de les festes, del cafè, de la família, les referències a la història immediata i al present.»¹⁵

El cafè de la Granota

El següent llibre que publicaria Moncada, el 1985, seria *El cafè de la Granota*, un recull de catorze contes ambientats a Mequinensa, amb els mateixos personatges, el món del riu i amb una imaginació i un humor marca de la casa, però també amb una llengua més treballada i amb no tant abús del diàleg. Al llibre trobem històries entranyables de «lo poble» on s'alternen la comèdia i el drama i amb un vernís de nostàlgia gens llepat. En un parell dels contes trobem un coqueteig amb el gènere negre, però sempre passat pel filtre de l'humor.

La crítica va tornar a aplaudir Jesús Moncada. Estanislau Vidal-Folch va destacar a *El País* la destresa literària de l'autor, que no queia en cap moment en els paranys que comporta fer uns contes sobre temes locals. «Aquest poble val per tot altre», escrivia, «és a dir que s'aproxima al que seria una al·legoria del món, estem dient que els perills de folklorisme i localisme s'hi han salvat.»¹⁶ Afegia, a més, que Moncada tenia el mèrit d'acostar-se als contes amb una nostàlgia amb humor. «L'humor s'hi sustenta en gran part en el llenguatge literari, tibant, expressiu, propi d'un equilibrista. Col·loquialismes, girs específics de la Franja de Ponent entenedors per a un parlant oriental, que a través d'ells pot descobrir tresors lèxics impen-sats. Les locucions hi tenen, doncs, una funcionalitat narrativa i, si sembla estrany dir-ho, no és pas gratuït, perquè és ben cert que, els darrers anys, amb la intensificació i extensió del cultiu literari d'aquesta mena d'expressions, s'ha abusat de la "troballa" descontextualitzada que fa artificial l'escrit. Però, és clar, això només ho poden superar autors amb agudesa lingüística. I d'això es tracta.»

En un article al setmanari *El Temps*, el col·lectiu de crítics V. Július situava *El cafè de la Granota* com una de les obres més destacables de l'any i escrivia: «En aquest món que Moncada basteix era fàcil lliurar-se a l'enyorament o al cant de la melangia més ostentosa i rondinaire. L'autor ha tingut prou tacte per salvar l'escull que representava aquest enyorament, sens dubte element present en tota l'obra. En canvi, aquest element es manté cautament per sota de l'humor i la ironia, a vegades, i del to dramàtic, d'altres. La dialèctica humor-drama implica certa força narrativa i dissenya un corpus soterrat de costums i vivències atàviques.»¹⁷

Tant *Històries de la mà esquerra* com *El cafè de la Granota* van ser publicades, quan va haver un canvi de disseny, a la col·lecció «Les Ales Esteses» de La Magrana, amb portades de l'autor. Però aquest va penjar ben aviat els pinzells per dedicar-se de ple a les lletres. Moncada ho ha explicat amb aquestes paraules: «La fallida de Montaner y Simón [...] va capgirar-me els plans. La mort, l'any 1982, del meu pare, i les circumstàncies familiars que se'n van derivar, van fer que deixés de banda la pintura –tenia coses més urgents de què ocupar-me– i que suspengués temporalment la redacció d'*El cafè de la Granota*, encetada arran de la publicació de les *Històries de la mà esquerra i altres narracions*. De fet, ara només dibuixo les dedicatòries dels llibres. D'altra banda, he reflexionat prou sobre aquest assumpte i estic plenament convençut que la pintura no ha perdut res amb la meua retirada sinó tot el contrari... Si algun dia torno a agafar els pinzells, serà ben bé per distreure'm.»⁵

Camí de sirga

La novel·la *Camí de sirga*, del 1988, és el gran èxit de Jesús Moncada. La seva publicació va fer que se'l passés a considerar com un dels millors escriptors actuals en llengua catalana,

amb l'aprovació gairebé unànime de la crítica. Som davant d'una novel·la coral on es retrata el món del riu Ebre al seu pas per Mequinensa, amb una sèrie de personatges fellinians i amb un joc constant entre passat i present que abraça un ampli període de temps que va des de la Primera Guerra Mundial fins al 1971, l'any en què s'acaben les obres del pantà que anegaria el poble. En el temps present, contrapuntat constantment amb records del passat, la novel·la comença l'abril de 1970, amb l'enderrocament de la primera casa del poble. El present de la narració il·lustra la lenta destrucció de la vila de Mequinensa fins a la tardor de 1971, quan mor Carlota de Torres, última representant de la burgesia local.

A la pregunta de com va afrontar aquesta novel·la, respon Moncada: «Pretenia explicar tot el que havia passat a Mequinensa, però al mateix temps, l'estructura que té el llibre, aquest constant anar i venir del passat al present, tenia un objectiu clar, que era donar una idea de simultaneïtat i explicar que les cases que queien tenien una història. Quan una casa queia, queia tot allò, quan un poble quedava destruït, quedava destruït tot allò que es remuntava de vegades fins i tot de la Guerra del Francès. A més a més, el llibre segueix d'una manera fidel les pujades i baixades de prosperitat de la vila durant gairebé un segle.»⁶

A la revista *L'Avenç*, Moncada ampliaria més endavant com s'havia plantejat la novel·la: «En principi, com una obra molt més curta. La primera idea era l'últim viatge d'un patró de llaüt. Mequinensa ja és a punt de desaparèixer a causa del pantà de Riba-roja i el vell navegant, mentre remunta l'Ebre, recorda la seva vida de llaüter. Sap que no tornarà a navegar, que la nau es podrirà amarrada al moll. El llibre, però, va començar a créixer i la idea inicial va convertir-se només en un episodi de la novel·la definitiva, que va esdevenir la recuperació de la memòria de l'últim segle de Mequinensa. Cauen les cases, es podreixen els llaüts, apareixen objectes, quadres, un vell canó de les guerres

carlines, carregat fa cent anys, es dispara, tornen els fantasmes de la guerra civil, passat i present es barregen de manera simultània en un desordre cronològic aparent...»³

Dintre d'aquesta recuperació de la memòria, Moncada vol que quedi clar que ell fa literatura i no història. «Jo sóc un novel·lista», diu, «tot i que a grans trets el rerefons del que escric s'ajusti a la veritat històrica, vista, és clar, a través de les mirades individuals dels personatges que la viuen i la pateixen. D'altra banda, és inevitable que els lectors vilatans pretenguin identificar persones reals en els protagonistes de les meves novel·les i dels meus relats.»³ Pel que fa a la galeria de personatges que desfila per *Camí de sirga* –des de l'Hermes de Tamariu fins a l'Honorat del Rom–, comenta Mocada que «molts d'ells són reals.» «Saps què passa», afegeix, «que el riu era una gran font de personatges i d'històries. Estic parlant d'un riu navegable amb una llarga història de navegants. També s'explica la història d'un naufragi que havia quedat a la memòria de la gent de Mequinensa. Van desaparèixer el llaüt i la tripulació sencera. Allà hi passava de tot i al cafè aquestes situacions les recordaven, les transformaven...»⁶ Tan reals són els personatges, o tan pròxims a la realitat, que Moncada riu quan recorda que en un funeral a Mequinensa per la mort d'una senyora del poble, se li va acostar un veí i en veu baixa li va donar el condol, ja que estava convençut que l'escriptor s'hi havia inspirat per donar vida a l'ínclita Carlota de Torres.

Quan destaquen la importància de l'humor en la seva obra, Moncada s'hi mostra d'acord, fins al punt d'afirmar: «Sense humor i sense ironia, *Camí de Sirga* hagués estat una novel·la insuportable.»¹ «Necessitava establir una distància física i també temporal, deixar que els esdeveniments s'assolesin. Mai no hauria escrit *Camí de sirga* si hagués continuat a Mequinensa.»

Camí de sirga es converteix ràpidament en un èxit de crítica i públic que llança definitivament Moncada i l'inclou en el cercle reduït dels grans escriptors catalans. Dolors Oller va

escriure a *El País*: «Tot l'impacte d'aquesta novel·la és una qüestió d'estil. O, millor dit, de sinceritat estilística. Estranyament èpic, controladament fellinià, entranyablement pietós i intel·ligentment irònic, l'estil de *Camí de sirga* transforma la petita història d'un petit país en un monument. Monument literari, no històric, perquè en comptes de l'absolut totalitari d'un judici o d'una dada, configura una experiència feta de *mobilitat i clar-obscur*.»¹⁸

Isidor Cònsul va titular a *l'Avui*: «*Camí de sirga*, una novel·la esplèndida.» I va escriure: «Jesús Moncada ha sistematitzat els referents d'aquest món en una esplèndida novel·la, *Camí de sirga*, i els ha situat en el marc d'una cronologia concreta, entre 1914 i 1971, que contempla el màxim esplendor de Mequinenza i la seva agonia, a partir de 1957. És a dir, des de la prosperitat de la conca minera en els anys de la Primera Guerra Mundial fins a l'ensulsiada de les darreres cases de la vila a conseqüència de la construcció del pantà.»¹⁹

«Els mèrits novel·lístics i literaris de *Camí de sirga* són múltiples», continuava Cònsul. «D'una banda, la seva construcció és una autèntica filigrana estructural, mesurada en tots els seus detalls i amb l'afegit de tractar-se d'una novel·la de protagonisme col·lectiu, ataquinada de fets i històries diverses; de l'altra, és una meravella d'ús i intuïció lingüístiques, La llengua hi llisca suau i harmoniosa, com si es tractés d'antics llaüts.» I, contudent, conclou que som davant d'una «novel·la que, a mesura que el lector hi navega, intueix que es troba davant d'una obra magistral, de les que fan història i per tant entre les deu o dotze millors publicades en els darrers quaranta anys».¹⁹

Joan Orja a *La Vanguardia* també s'inclinava davant «*la magnitud de Camí de sirga*», que, segons deia, duia a considerar els dos llibres de contes anteriors de Moncada «*meros ejercicios de precalentamiento*.» I afegia que era «*algo tan bellamente localista que se impone como universal. Y pronto el lector advertirá el paralelismo posible con Cien años de soledad, de Gabriel*

García Márquez».²⁰ «Sirva pues la referencia a Cien años de soledad para dar idea de a qué nivel de calidad se sitúa Camí de sirga», continuava. «Porque la crónica está realizada con una vocación de estilo (lingüístico, temático), con una naturalidad y con una riqueza (de voces, de historias y personajes memorables, de lecturas) que la convierten en mucho más que una simple crónica más o menos extensa, que la sitúan en el universo de la alta literatura.» I acaba: «Una obra que hay que leer y que está, sin lugar a dudas, entre los grandes títulos de la novelística catalana de las últimas décadas.»

Tot i que per a molts podria ser un elogi, Moncada es revolta davant dels repetits intents de relacionar la seva obra amb el realisme màgic sud-americà. Diu a *L'Avenç*: «Els ingredients de "realisme màgic", o com vulguis anomenar-lo, d'alguns dels meus primers contes, són deguts a la influència directa, inevitable, de Pere Calders. El meu món no té res a veure amb Macondo. Els episodis que poden semblar més "màgics" de *Camí de sirga*, per exemple, són reals, comprovables, i els tracto amb la ironia d'una tertúlia de cafè de l'antiga Mequinensa. A més, el boom sud-americà en general no m'interessa gaire.»³ El 1996, a *Serra d'Or*, va afirmar per altra banda que sospitava que la relació que li havien penjat de *Camí de sirga* amb *Cien años de soledad* devia venir de la nota inicial del llibre, on s'indica que la novel·la recull els últims cent anys de la vida de Mequinensa. «Em sembla que la mare dels ous és aquesta i, de veritat, em sembla una manera molts simplista de mirar-s'ho», deia.¹ En el mateix article, reconeixia, en canvi, les influències de novel·les com *Bearn* i *Il Gattopardo*, i de la narrativa italiana en general, en concret d'autors com Vasco Pratolini i Giorgio Bassani. Aprofitava, a més, per deixar clar que ell era un franc tirador que no s'havia mogut mai en els cercles literaris. «Jo no m'he considerat mai de la generació del 70, i crec que els escriptors que n'han estat una part més activa tampoc no m'hi han considerat, i això dit tal com és.

Quan dic que no en formo part no és que vulgui defugir que m'hi incloquin, al contrari, allí hi ha gent molt bona; el que passa és que, si bé em vinculo històricament a la generació, perquè evidentment no sóc un escriptor que hagi nascut per generació espontània, no m'hi sento lligat literàriament.»¹

El llistat de premis recollits per *Camí de sirga* és llarg, però val la pena esmentar-lo: Premi Joan Crexells, Premi de la Fundació d'Amics de les Arts i de les Lletres de Sabadell, Premi Nacional de la Crítica, Premi Ciutat de Barcelona, Premi de la Crítica Serra d'Or i finalista del Premio Nacional de Literatura. El reconeixement internacional, per altra banda, no trigaria en arribar i a hores d'ara *Camí de sirga* ha estat traduïda a quinze llengües: castellà, aragonès, portuguès, gallec, francès, neerlandès anglès, danès, suec, alemany, romanès, vietnamita, japonès, eslovè i hongarès.

Rurals contra urbans

Coincidint amb l'aparició de *Camí de sirga*, es van publicar en català algunes novel·les de costumisme barceloní, protagonitzades per joves que es movien per bars de moda al ritme vertiginós de la modernitat; això va fer que es creés a la premsa un fals debat que buscava enfrontar els escriptors rurals amb els urbans. Els moderns, per descomptat, eren els urbans, mentre que als rurals se'ls pintava com una rèmor del passat. Montserrat Roig, a *El Periódico*, ho va veure així: «*Para los pedantes de turno, Camí de sirga no és más que otra novela que infecta la llamada literatura rural en catalán. Para mi es una de las mejores novelas escritas en catalán en los últimos años.*»²¹

Entrevistat a *l'Avui*, Moncada també es mullava sobre aquest tema i es defensava de les ridícules acusacions de folklorisme que li etzibaven alguns: «De folklorisme, res de res. M'interessa el localisme quan pot ser intepretat universalment. Per

exemple, la Carlota de Torres és un personatge que s'entén aquí i a l'Empordà, i l'altre dia em deia el Sergi Pàmies que s'entenia a Moscou. És això el que m'interessa. Si parlo del riu, dels minaires i d'aquella vida és perquè em sembla que pot ultrapassar els límits geogràfics.»²² Uns anys després, amb molta més perspectiva, insistia a *El País*: «Allò va ser una polèmica absolutament artificial, una polèmica que no anava enlloc. A més, *Camí de sirga* és una novel·la que queda molt lluny dels presupòsits del gènere rural. Els llibres són bons o dolents, i s'ha acabat.»²³

En un article, publicat el 1985 a *El País*, recollit posteriorment al llibre *Cabòries estivals*, Moncada tractava amb ironia d'aquest tema. «Com a primera providència», escrivia, «el Parlament hauria de declarar els escriptors rurals “espècie en perill d'extinció” i dictar (no sabia dir si amb l'assessorament del Departament de Ramaderia, Caça i Pesca, perquè la burocràcia té cops amagats) disposicions d'urgència que en garanteixin la conservació. Ara bé, la situació és tan delicada que unes mesures purament passives resultarien insuficients i caldria engegar tot un pla de repoblació de les zones més afectades amb escriptors urbans, sotmesos prèviament a un curs de reciclatge intensiu segons un programa ben estudiat (i això sí que justifica la creació d'un organisme on encabir dotzenes d'amics i coneguts i algun expert en la matèria).»²⁴

La galeria de les estàtues

Hi havia expectació per veure com seria la següent novel·la de Jesús Moncada, ja que el llistó havia quedat situat molt amunt, però aquest no es va deixar atabalar pels elogis; va continuar treballant a la seva i quatre anys després de *Camí de sirga*, el 1992, va treure una novel·la, *La galeria de les estàtues*, que en contra del que tothom esperava no estava ambientada

a Mequinensa, sinó en una població imaginària anomenada Torrelloba.

La galeria de les estàtues comença el 27 de novembre de 1957. No es tracta d'una data triada a l'atzar, ja que aquell va ser el dia en què el Govern va reconèixer per primera vegada que hi havia problemes a la província africana d'Ifni. El comunicat oficial que va emetre el Govern sobre la guerra és el detonant que serveix per posar en acció una sèrie de personatges i per descriure un món tancat, típic dels anys cinquanta, de pel·lícula en blanc i negre, amb frares i militars que es mouen per l'escenari d'una ciutat definitivament grisa. Moncada ha admès que en el personatge de Dalmau Campells, estudiant de Magisteri, hi va posar alguns trets autobiogràfics, però mai ha dit que la Torrelloba de la novel·la fos en realitat Saragossa. «Hi ha lectors maliciosos que asseguruen que "l'ínclita, catòlica i gairebé immortal ciutat de Torrelloba" de *La galeria de les estàtues* és aquella Saragossa», ha afirmat. «No llegeixo mai cap dels meus llibres; per tant, no puc opinar.»³

Estem una altra vegada davant d'una novel·la amb múltiples personatges que pateixen el pes de la història. «No em trobaria a gust en una novel·la amb un parell o tres de personatges. Necessito tot un món per moure'm. Suposo que em ve del fet d'haver viscut en un lloc com Mequinensa i del problema col·lectiu tan gran que va viure el poble. Tot m'ha donat una visió més gran, una visió col·lectiva. *La galeria de les estàtues* no és una novel·la coral, com ho era *Camí de sirga*, però sí que és una novel·la plural, encara que hi he treballat més els personatges individualitzats.»⁶ «Penso que mai no som només el present», reflexiona Moncada en reconèixer el pes de la història en els seus llibres. «Som moltes les coses del passat que ens condicionen, i tot això configura una densitat de fets, no només nostres, sinó que és una xarxa que ens embolica.»

Quan els periodistes li preguntaven per què no havia ambientat la nova novel·la a Mequinensa, Moncada arronsava

les espatlles i contestava: «Jo sóc un narrador d'històries, i el fet que les situï a Mequinensa o a Torrelloba no vol dir absolutament res.» Per altra banda, davant l'aparició d'una nova polèmica a la premsa que pretenia enfrontar el català *heavy* i el català *light*, Moncada era clar: «Me'n refot», deia, «ja que penso que el que has de fer és pensar de la millor manera possible i fer allò que deia Dalí: "No tingueu por de la perfecció; no hi arribareu mai." Mai no s'ha d'abaixar el nivell de llenguatge al d'un suposat lector, perquè sempre hi haurà un lector més baix.»²³

És evident que la Saragossa que Moncada va viure en els seus temps d'estudiant té punts en comú amb la Torrelloba de la *La galeria de les estàtues*, tot i que no sigui ben bé la mateixa ciutat. Ell mateix admetia que «allà [a *La galeria de les estàtues*] hi ha reflectit el món d'estudiant i el món del servei militar. Em va tocar fer la mili allà i tot el que s'explica de la vida militar a *La Galeria...* és autobiogràfic, per molt esperpèntic que sembli».⁶ I sobre la forta visió irònica que dona d'aquells anys, diu rient: «És que a vegades... Mira, fa poc vaig estar sopant amb el José Antonio Labordeta, que és més gran que jo, i li vaig demanar que em confirmés una cosa que jo recordo vagament: que als pocs mesos d'arribar jo a Saragossa es va morir el bisbe i es va produir una escena absolutament medieval. Van embalsamar l'arquebisbe i el van passejar en taüt descobert pels carrers principals de Saragossa. Ens van portar totes les criatures a veure el pas del taüt. L'home tenia un nas impressionant i anava a sobre d'un cadafalc i només en sobresortia el nas. El Labordeta em va confirmar que era així. A més, el successor havia d'entrar a la diòcesi en una mula blanca i l'única que hi havia en tot Saragossa era una de les que servien per retirar el toros morts de la plaça. Amb aquesta mula, va entrar triomfalment el bisbe. Això és tan esperpèntic que només cal collir-ho.»⁶

La crítica va tornar a mostrar-se entusiasmada amb aquesta nova novel·la i Isidor Cònsul va escriure a *l'Avui*: «He trobat

que *La galeria de les estàtues* és una segona novel·la esplèndida. Diferent de *Camí de sirga* i diferent també de les narracions anteriors. Una novel·la que envigoreix un dels mites narratius més sòlids de la narrativa catalana actual.»²⁵ Al mateix diari, Joan Josep Isern escrivia: «L'autor ha tornat a encertar al centre de la diana.» I conclouia que era «un llibre a recomanar sense reserves».²⁶ Oriol Castanys, a *El Periódico*, considerava Moncada un gran escriptor que anava a la seva i escrivia: «*En La galeria de les estàtues el lector vuelve a encontrarse ante un universo de una riqueza extraordinaria*» I afegia: «*Moncada escribe sobre lo que le da la gana, sin fijarse en modas, corrientes u otras sandeces. Guste o no, hay que reconocer que va a la suya, y tal vez por ello le sale tan bien.*»²⁷

Quan la novel·la es va traduir al castellà, l'èxit es va repetir. Santos Alonso, a *Diario 16*, va escriure: «*La galería de las estatuas es, sin duda, una novela redonda que cuenta, además, con un lenguaje rico y una narración lenta y sabrosa, con estructura polivalente. Aún así, existe algo más que la hace atractiva y que no sería justo eludir en este comentario: el humor.*»²⁸

L'humor, en efecte, és present a *La galeria de les estàtues*, com ho és de fet en tota l'obra de Moncada. En una entrevista al diari *El Punt*, l'autor va contestar a Eduard López sobre aquest extrem: «Mai no he renunciat a introduir unes certes dosis d'humor i d'ironia en les meves obres. El que passa és que la classe dominant que apareix a la novel·la era un esperpent en ella mateixa i, per tant, no m'ha calgut forçar les coses. Arribaven a extrems de caricatura perquè eren pures caricatures de si mateixos. Oferien una imatge grotesca que, en el fons, n'he tingut prou amb realitzar un inventari dels molts records que tinc emmagatzemats en la meva ment. Que ningú es pensi que he exagerat gaire!»²⁹

Amb la publicació de la segona novel·la, va quedar clar que Moncada era un escriptor sòlid, d'aquests que compten els èxits per llibres publicats. El 1995, però, els elogis van pujar de ni-

vell quan Margarita Rivière va entrevistar a *La Vanguardia* l'hispanista suec Kjell A. Johansson i aquest va afirmar que «*traduciendo a Moncada he descubierto a un enorme candidato para el Premio Nobel*». ³⁰ Moncada riu quan li plantejo el tema i comenta que el Nobel és una cosa que queda molt, molt lluny. «Mira, jo als premis no m'hi presento», afegeix. «Ho vaig fer al principi per poder publicar. Després ja no m'ha interessat. No m'he presentat mai a cap premi literari. Els que m'han donat són tots a obra publicada. No m'interessen els premis, i encara menys tenint en compte el clima que sempre es respira al voltant dels premis literaris, sempre sotmesos a sospita.» ⁶

Estremida memòria

El 1997, Jesús Moncada va tornar a publicar una novel·la sobre Mequinensa, però en aquesta ocasió no tenia res a veure amb el pantà que va anegar el poble, sinó amb uns fets molt anteriors, ocorreguts més de cent anys enrere, concretament el 25 d'agost de 1877. Aquell dia va ser assaltat i mort, entre Casp i Mequinensa, un recaptador d'impostos que anava escortat per una parella de la Guàrdia Civil i un temps després es va castigar els bandits que van cometre l'assassinat. Moncada recupera aquella història, que es manté viva en la memòria oral dels mequinensans, i la porta al terreny de la literatura amb el mestratge dels grans narradors, amb un prodigi de recursos literaris, una llengua treballada i amb sorprenents canvis de personatges i de perspectiva. Les anotacions contemporànies que Arnau de Roda i la seva filla fan de tant en tant serveixen per donar un interessant contrapunt a la novel·la.

«El tema [d'*Estremida memòria*] –un episodi de bandolerisme al camí de Mequinensa a Casp– sempre ha format part de la memòria col·lectiva mequinensana, però jo mai no l'hauria encetat si l'atzar no m'hagués fet un present inesperat: un ma-

manuscrit de l'escrivà que va participar en les investigacions», ha afirmat Moncada a la revista *L'Avenç*. «Un advocat de Casp va trobar casualment el document en un lligall de paperassa del jutjat de Casp i el va enviar, a tall de curiositat, a uns amics de Mequinensa, que, al seu torn, me'n van fer arribar una fotocòpia a Barcelona. L'escrivà, Agustí Montolí, hi feia un relat dels fets molt precís i també molt crític amb l'actuació de la justícia, cosa que em fa pensar que va amagar deliberadament el manuscrit amb l'esperança que, en el futur, algú el trobés i s'arribés a conèixer la veritat d'aquella història sinistra. A partir del manuscrit, que no faig servir en cap moment com a recurs literari, i de les pistes documentals que em proporciona, construeixo la meva novel·la. En homenatge a l'escrivà, dono el seu nom real al personatge de ficció que el representa al llibre.»³

«Cada llibre requereix un plantejament, un llenguatge, un punt de vista determinat», afegeix a la mateixa entrevista. «A *Estremida memòria*, per exemple, les cartes del vell Arnau de Roda i les postil·les de la seva filla són la clau per establir la pervivència en la memòria col·lectiva d'uns fets esdevinguts fa més d'un segle. La ferida havia estat tan profunda que, quan es va saber que treballava sobre aquella història, algú va fer-me saber que no era bo ni oportú desenterrar-la. Cosa que demostrava que la maniobra política que tingué per objectiu aprofitar un acte de bandolerisme per estigmatitzar, en plena Restauració borbònica, una població reticent al canvi, havia tingut èxit. Una maniobra que la meva novel·la pretenia, entre altres coses, desemmascarar a través de la ficció literària, no pas –insisteixo– des de la perspectiva d'un historiador. Sobre aquesta qüestió crec que la nota preliminar d'aquesta novel·la i també de *Camí de sirga* són prou aclaridores.»³ «La realitat és solament un pretext, un punt de partida per a la creació literària», conclou Moncada per tal de deixar clares les coses.

La crítica va tornar a reaccionar molt positivament. Valentí Puig va escriure a *El País*: «*Estremida memòria*, de Jesús Moncada, és com un camí amb diligències i gent de veritat que passa, intacte, pel costat d'aquelles baluernes narratives de la modernitat, dedicades a denigrar la impuresa de la realitat convertint-la en ficció tan pura que ja resulta molt més convencional que tornar sense reserves mentals al paisatge de l'existència tangible dels personatges [...]. Com un acte de fe en la ficció sustentada per la realitat, Moncada fa ús ben competent de les convencions narratives per servir a la credibilitat i no per desacreditar-la.»³¹

Isidor Cònsul, a *l'Avui*, va comparar Moncada amb Faulkner i Benet, per la creació d'un món literari propi,³² i al mateix diari David Castillo va considerar que «*Estremida memòria* ens ofereix un nou recital tècnic d'integració dels diferents elements de la història i, sobretot, de l'enfocament del punt de vista, d'una omnisciència múltiple en els pensaments, les percepcions i els sentiments dels personatges de la comunitat. Moncada fa autèntics jocs malabars amb els personatges, que es mouen entre realitat i ficció, entre la documentació recollida per l'escriptor i la seva imaginació».³³

Vicenç Pagès, a *Presència*, va escriure: «Quan llegeix *Estremida memòria*, el lector no té la sensació de trobar-se davant un autor nostàlgic, de boina i gaiato, sinó davant d'un escriptor capaç d'ordir estructures laberíntiques amb una llengua bella i creïble, estructures sorgides –això sí– d'una atracció innegable pel passat de Mequinensa, el poble on Moncada va néixer i que ara reposa sota les aigües d'un pantà. Cadascú s'inspira on vol, o bé on pot, o bé on sap: el que compta no és el punt de partida –la realitat. Al capdavall, els temes són sempre els mateixos: la mort, l'amor, el poder, el pas del temps...»³⁴ I afegia: «*Estremida memòria* és un *puzzle*, però també una teranyina. El lector, atrapat per la prosa fluent i l'acció elíptica, ha d'anar intuïnt i endevinant el dibuix general a partir de pistes disposades amb cura.»

Calaveres atònites

El següent llibre de Jesús Moncada va aparèixer el 1999 amb el títol de *Calaveres atònites*. En ell, l'autor tornava a la narrativa curta i ho feia amb un conjunt de catorze narracions a les quals afegia un pròleg i un epíleg narrats des dels ulls d'un jove advocat barceloní que era destinat a Mequinensa en la dècada dels cinquanta. A les històries apareixen temes típicament moncadians, com ara el relat de fets aparentment increïbles, la repetició d'uns personatges sortits del poble i una mirada distant respecte a l'església i al poder. Tot això amanit amb una llengua acurada i un humor *made in Moncada*.

En una entrevista publicada pel diari *Segre*, deia Moncada a propòsit d'aquest llibre: «A *Calaveres atònites* he buscat el somriure del lector, si bé és cert que algun m'ha confessat que no ha pogut reprimir la rialla.»³⁵ I quan l'entrevistadora li feia notar que l'església no en sortia gaire ben parada, contestava: «Sí, però s'ho han buscat ells. Jo no he fet res més que reflectir amb humor l'actitud que va tindre durant el franquisme. Que no els agradi és una altra història.»

La crítica va aplaudir la nova obra i Anton M. Espadaler va escriure a *El País*: «Un llibre que és hereu de l'anterior (*Camí de sirga*) –tot i el seu plantejament tan dissimil– en un punt que em sembla, en la perspectiva en què em moc, fonamental: l'aiguabarreig de fabulació i de crònica; de llibertat total de la fantasia de l'autor, per una banda, i dependència extrema del fet concret, per la contrària, fins al punt de convertir-se ell mateix en un nou personatge, amic de confiança de les criatures que passen a net els flocs de la memòria.»³⁶

Dos anys després de la publicació d'aquest llibre, el 2001, Jesús Moncada va rebre la Creu de Sant Jordi, atorgada per la Generalitat de Catalunya, i la Medalla de Santa Isabel de Portugal de la Diputació de Saragossa. Tant a Catalunya com a l'Aragó, l'autor de Mequinensa veia reconeguts els seus mèrits.

Cabòries estivals

A *Cabòries estivals*, l'últim llibre de Moncada en el moment d'escriure aquest text, l'autor va reunir tot el que havia publicat fins aleshores a la premsa. Són dotze textos en total, amb un pròleg d'Hèctor Moret, un autor mequinensà que el coneix força bé. Algú pot comentar que dotze textos publicats en més de trenta anys –entre 1971 i 2003– no són gaires, però Moncada no ha amagat mai la seva escassa predisposició a escriure per als diaris. Tot i així, el llibre és força interessant, ja que en ell podem trobar algunes claus de la seva narrativa, entre elles les que ofereix «Crònica del darrer rom», l'article que, com hem dit, va obtenir el segon premi de la Crida als escriptors joves feta per la revista *Serra d'Or* i que va ser publicat a la revista el març de 1971. Té el valor de ser la primera immersió de Moncada en la Mequinensa de la memòria. Per altra banda, hi ha també *Cabòries estivals*, escrit per Moncada el 1985 per al suplement en català del diari *El País* per exposar el seu punt de vista, irònic per descomptat, en contra de la falsa polèmica entre autors rurals i barcelonins, alguns articles d'homenatge a escriptors i un text inèdit molt interessant, *Una estampa del segle XVII*, on Moncada torna a burxar en la història de Mequinensa.

Les poques pàgines que té aquest volum demostren que a Moncada no li agrada gaire escriure per a la premsa. «M'ho han proposat moltes vegades», diu, «però jo prefereixo traduir, que és una feina que no interfereix en la meua creació.»

Pel que fa a la traducció, Moncada n'ha fet moltes, entre elles la d'*El Comte de Montecristo*, d'Alexandre Dumas, a la que va dedicar tot un any. Ell mateix admet, però, que gairebé totes han estat per encàrrec. «Bé, excepte amb la col·lecció "La Marrana", que va ser una idea de l'Oriol Castanys», puntualitza. «Em va proposar de fer-la plegats i vam fer un pla per traduir els grans clàssics de la literatura eròtica, ja que no

n'hi havia ni un en català. Llavors sí que vaig tenir la possibilitat d'escollir alguns clàssics bastant difícils de traduir, com per exemple *El retaule dels costums del temps*, de Crébillon, que és del segle XVIII. El vaig traduir amb pseudònim i vaig haver de treballar-hi molt.» A la pregunta de per què va firmar amb pseudònim, aclareix: «El primer títol de la col·lecció –*Les proeses del jove Don Joan*, de l'Apollinaire– el vaig traduir amb el meu nom, però després, per evitar l'etiqueta, em vaig inventar un pseudònim diferent per a cada traducció.» I per acabar, aclareix: «El fet de traslladar l'obra d'un altre autor t'obliga a canviar de registre i et trobes que això t'obliga a aprofundir tant en la llengua de la qual tradueixes i, sobretot, a la que tradueixes. És un bon exercici literari que t'enriqueix.»⁶

Pel fet d'escriure poc per als diaris i de no freqüentar gaire sovint els ambients literaris ni els actes oficials, Moncada té una certa fama de personatge esquerp. Val a dir, però, que no es correspon en absolut amb la realitat; el que passa és que Moncada sap quines són les seves prioritats i per això prefereix tancar-se a casa per escriure. Quan algú li pregunta quan acabarà el llibre que té entre mans, sempre contesta el mateix: «No en tinc ni idea. L'acabaré quan estigui llest.» Poden passar setmanes, mesos o anys, però el que és segur és que Moncada no es deixa condicionar pels terminis editorials ni per l'obligació de treure un llibre cada tants anys.

«És una fama d'allò més justificada», contesta a Mercè Biosca quan li pregunta per la seva fama de meticulós. «Mai no he cregut en el que diuen inspiració sinó en el treball de cada dia. Escric moltíssimes hores. Per a mi, no hi ha dies festius ni vacances quan estic embrancat en un llibre: tots són feiners. Repeteixo una cosa tantes vegades com calgui abans de donar-la per bona. De *Camí de sirga* vaig fer-ne sis redaccions. Quan vaig acabar *La galeria de les estàtues*, vaig esquinçar més de quatre mil fulls.»⁵ «No sóc un fabricant de llibres», ha insistit a *El País*. «No m'agrada que les coses em

surtin fàcilment, i no per masoquisme sinó perquè em fa por. Sóc lent escrivint i fins que no he arrodonit el que vull explicar, no ho dono per bo.»²³

NOTES

Quan no s'especifica d'on prové la cita, vol dir que ha sortit d'una conversa de Xavier Moret amb Jesús Moncada.

1. «Jesús Moncada. Novel·lar l'absència». Entrevista de Marta Nadal publicada a la revista *Serra d'Or*. Número 438. Juny de 1996.
2. Hèctor Moret és autor del llibre *Sobre la llengua de Mequinensa* (Institut d'Estudis del Baix Cinca. 1996) i d'altres estudis sobre l'obra de Jesús Moncada, com ara: «Onomàstica mequinensana en l'obra de Jesús Moncada», publicat a la revista *Ilerda* (segona època. Humanitats. Número LII. 1998).
3. «Jesús Moncada. La memòria d'un món negat». Entrevista de Josep M. Muñoz publicada a la revista *L'Avenç*. Número 288. Febrer de 2004.
4. Vegeu l'inici del conte «Nit d'amor del coix Silveri», d'*Històries de la mà esquerra*.
5. «Aproximació a l'obra de Jesús Moncada». Entrevista de Mercè Biosca publicada a *Serra d'Or* número 351. Febrer de 1989.
6. «Ser escriptor ha estat sempre la gran passió de la meua vida». Entrevista de Xavier Moret publicada a *Diumenge*, suplement dominical de *l'Avui*. 7 d'abril de 2002.
7. «Jesús Moncada: una navegació instintiva». Entrevista d'Enric Sòria publicada al setmanari *El Temps*.
8. «Jesús Moncada: "El premio es la única forma posible por ahora"». Entrevista de Josep Maria Soria a *Tele Express*. 27 de maig de 1971.
9. «La "mà esquerra" de Jesús Moncada». Entrevista sense signar publicada a *El Correo Catalán*. 26 de maig de 1971.
10. Article publicat a *Diario 16*. 9 de desembre de 1989.
11. «Jesús Moncada, XVI premi Santamaria». Crítica d'O. P. publicada a la revista *Serra d'Or*. Juliol 1971.
12. «Jesús Moncada, olis i dibuixos». Text de presentació de Fèlix Cucurull. Catàleg de l'exposició a la Caixa d'Estalvis Laietana d'Arenys de Mar. Del 29 de novembre al 14 de desembre de 1980.
13. Pròleg de Pere Calders a *Històries de la mà esquerra*. La Magrana, Barcelona, 1981.
14. «El silenci de les aigües». Crítica de Jaume Pont publicada a *l'Avui*. 11 de setembre de 1981.
15. «Tres propostes prou engrescadores per a la jove narrativa catalana actual». Article de Francesc Parcerisas al setmanari *El món*. 15 d'octubre de 1982.
16. «Ocupeu una cadira al Cafè de la Granota». Crítica d'Estanislaw Vidal-Folch publicada al *Quadern*, suplement en català del diari *El País*. 26 de maig de 1985.
17. «Al nostre gust». Article de V. Július publicat al setmanari *El Temps*. 6 de gener de 1986. Núm. 81.
18. «Vida perdurable». Crítica de Dolors Oller publicada al *Quadern*, suplement en català del diari *El País*. 24 de març de 1988.

19. «*Camí de sirga*, una novel·la esplèndida». Crítica d'Isidor Cònsul a *l'Avui*. 17 d'abril de 1988.
20. «Contra las tentaciones del olvido». Crítica de Joan Orja a *La Vanguardia*. 23 d'abril de 1988.
21. «Mnemosina». Article de Montserrat Roig a *El Periódico*. 28 de juny de 1988.
22. «Jesús Moncada, en el camí de la vida». Entrevista d'Anna Cabeza a *l'Avui*. 20 de juny de 1988.
23. «Jesús Moncada, de Mequinensa a Torrelloba». Article publicat al *Quadern*, suplement en català del diari *El País*, 13 de febrer de 1992.
24. «Cabòries estivals». Article de Jesús Moncada publicat al *Quadern*, suplement en català del diari *El País*, 13 d'octubre de 1985.
25. «Moncada ressegueix un camí enigmàtic amb un complex final». Article d'Isidor Cònsul a *l'Avui*. 28 de març de 1992.
26. «Jesús Moncada: la força de la narració». Article de Joan Josep Isern a *l'Avui*. 15 de febrer de 1992.
27. «Peldaños que llevan a lo más alto». Article d'Oriol Castanys a *El Periódico*, publicat el 1992.
28. «Casi una epopeya». Crítica de Santos Alonso publicada a *Diario 16* el 1993.
29. «Escrivint *La galeria de les estàtues* he exorcitzat els meus fantasmes». Entrevista d'Eduard López a *El Punt*. 23 abril de 1992.
30. «Para ganar el Nobel, mejor no ir a Estocolmo». Entrevista de Margarita Rivière a l'hispanista suec Kjell A. Johansson. *La Vanguardia*, 5 de desembre de 1995.
31. «Un camí amb diligències de veritat». Crítica de Valentí Puig publicada al *Quadern*, suplement en català d'*El País*. 27 de febrer de 1997.
32. «Sempre ens quedarà Mequinensa». Crítica d'Isidor Cònsul a *l'Avui*. 27 de febrer de 1997.
33. «Artesania autèntica». Article de David Castillo a *l'Avui*. 27 de febrer de 1997.
34. «El plaer de la reconstrucció». Vicenç Pagès. *Presència*. 23-29 març 1997.
35. «Jesús Moncada». Entrevista d'Anna Sáez publicada al suplement *Lectura* del diari *Segre*. 2 gener de 2000.
36. «Anècdotes que fan història». Crítica d'Anton M. Espadaler a *El País*, 28 d'octubre de 1999.

BIBLIOGRAFIA

Narrativa:

- *Històries de la mà esquerra*. Barcelona: La Magrana, 1981.
- *El Cafè de la Granota*. Barcelona: La Magrana, 1985.
- *Camí de Sirga*. Barcelona: La Magrana, 1988.
- *La galeria de les estàtues*. Barcelona: La Magrana, 1992.
- *Estremida memòria*. Barcelona: La Magrana, 1997.
- *Calaveres atònites*. Barcelona: La Magrana, 1999.
- *Cabòries estivals i altres proses volanderes*. Fraga-Calaceit: Quaderns de les Cadolles. Institut d'Estudis del Baix Cinca, 2003.

Tria de traduccions fetes per Jesús Moncada:

- *Llorenç* (1987), de Joan Cortada i Sala. Barcelona: Curial, 1987.
- *Retaule dels costums del temps*, de Claude Jolyot de Crébillon. Barcelona: La Magrana, 1989.
- *Feixugues, lentes...* d'André Hardellet. Barcelona: La Magrana, 1989.
- *Carrer de l'estació*, de Léo Malet. Barcelona: La Magrana, 1990.
- *Tots els morts tenen la mateixa pell*, de Boris Vian. Barcelona: La Magrana, 1993.
- *Mort als lletjos*, de Boris Vian. Barcelona: La Magrana, 1994.
- *Les proeses d'un jove don Joan*, de Guillaume Apollinaire. Barcelona: La Magrana, 1995.
- *Confidència africana*, de Roger Martin du Gard. Barcelona: La Magrana, 1995.
- *Els fills del Capità Grant*, de Jules Verne. Barcelona: La Magrana, 1996.
- *L'illa misteriosa*, de Jules Verne. Barcelona: La Magrana, 2001.
- *El comte de Montecristo*, d' Alexandre Dumas. Barcelona: La Magrana, 2002.
- *La volta al món en vuitanta dies*, de Jules Verne. Barcelona: La Magrana, 2003.

Obres de l'autor traduïdes a altres llengües:

Alemanys

- *Die Versinkende Stadt* [Camí de sirga]. Traducció de Willi Zurbrüggen. Frankfurt: Fischer, 1995.
- *Die Galerie der Statuen* [La Galeria de les estàtues]. Traducció de Willi Zurbrüggen. Frankfurt : Fischer, 1997.

Anglès

- *The Towpath* [Camí de sirga]. Traducció de Judith Willis. Londres: Harvill, 1994.

Aragonès

- *Camín de sirga*. Traducció de Chusé Aragüés. Saragossa: Gara d'Edizions, 2003.

Castellà

- *El café de la rana*. Traducció de Celina Alegre. Saragossa: Departamento de Cultura y Educación. Diputación General de Aragón, 1983.
- *Camino de sirga*. Traducció de Joaquim Jordà. Barcelona: Anagrama, 1989.
- *La Galería de las estatuas*. Traducció de Celina Alegre. Barcelona: Anagrama, 1993.
- *Historias de la mano izquierda*. Traducció de Chusé Raúl Usón. Saragossa: Xordica, 1996.
- *El ojo izquierdo de Tomás d'Atura y otros cuentos*. Traducció de Chusé Raúl Usón i Celina Alegre. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

- *Memoria estremecida*. Traducció de José Ferreras. Barcelona: Anagrama, 1999.
- *Calaveras atónitas*. Traducció de Chusé Raúl Usón. Saragossa: Xordica, 2005.

Danès

- *Traeksti* [Camí de sirga]. Traducció de Marianne Lautrop. Copenhaguen: Rosinante, 1993.

Eslovac

- *Vyhnanstvo bez návratu* [Prosa. Seleccions]. Traducció de Vladimír Oleríny. Bratislava: *Revue svetovej literatúry*, núm. 4, abril 1991: 42-46.

Eslovè

- *Proti toku* [Camí de sirga]. Traducció de Simona Škrabec. Ljubljana: Beletrina, 2004

Francès

- *Les Bateliers de l'Èbre* [Camí de sirga]. Traducció de Bernard Lesfargues. París : Seuil, 1992.
- *Frémissante mémoire*. Traducció de Mathilde Bensoussan. París : Gallimard, 2001.

Gallec

- *Caminho de sirga*. Traducció de Xabier Rodríguez Baixeras. Vigo: Xerais, 1997.

Hongarès

- *A Folyók városa* [Camí de sirga]. Traducció de Krisztina Nemes. Budapest: Íbisz, 2005.

Hebreu

- עין שמאל של תומס ד'אטורה [L'ull esquerre de Tomàs d'Atura]. Traducció d'E. Sariola. Tel Aviv: Revista *Iton*, núm. 77, 1995

Italià

- *Il racconto del vecchio tranviere* [Conte del vell tramviari], i altres contes. Traducció de Giuseppe Tavani. Trame. Dipartimento di Linguistica e Letterature comparate, Università di Cassino, I semestre 2001.

Japonès

- *Funahikimichi* [Camí de sirga]. Tòquio: Gendaikikakushitsu, 1999.

Neerlandès

- *Het jaagpad* [Camí de sirga]. Traducció d'Adri Boon. Amsterdam: Meulenhoff, 1992.

Polonès

- *Lewe oko Tomasza d'Atura* [L'ull esquerre de Tomàs d'Atura], i altres contes. Traducció de Witold J. Maciejewski. *CzasKultury*, núm. 5-6, 2004.

Portuguès

- *Caminho de sirga*. Traducció d'Artur Guerra. Lisboa: Dom Quixote, 1992.

Romanès

- Rîuri care duc în cer* [Camí de sirga]. Traducció de Mianda Cioba. Bucarest: Univers, 1997.

Rus

- Tres contes de Jesús Moncada a *Antologia de narrativa catalana*. Moscou: РАДУГА, 1987.

Suec

- *Dragarstig* [Camí de sirga]. Traducció de Kjell Johanson. Estocolm: Norstedts, 1996.

Vietnamita

- *Huòng Kéo Thuyen: Tren song Ebro: Tieu thuyet* [Camí de sirga]. Hanoi: Nhà Xuất Ban Vaun Hoc, 1996.